

Vasili Grossman, *БСЁ ТЕЧЁТ*

Copyright © Vasili Grossman
All rights reserved

© 2014 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezentă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: Harris & Ewing, 1921-1923, Biblioteca Congresului SUA

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:
GROSSMAN, VASILII SEMENOVICH

Panta rhei / Vasili Grossman; trad din lb. rusă de
Janina Ianoși. – Iași: Polirom, 2014

ISBN print: 978-973-46-4296-0
ISBN ePub: 978-973-46-4664-7
ISBN PDF: 978-973-46-4665-4

1. Ianoși, Janina (trad.)

821.161.1(477)-31=135.1

Printed in ROMANIA

VASILI GROSSMAN

Panta rhei

Traducere din limba rusă de Janina Ianoși
Note de Ion Ianoși

POLIROM
2014

Iar ea îi explica mai departe lui Ivan Grigorievici:

— Să-i mâni la lucru pe flămânzi nu te lăsa sufletul. Nu despre mine a fost vorba când s-a spus că bucătăresele vor conduce statul. Când lucrau la treierat, femeile își confectionau un fel de ciorap, îl coseau sub poalele rochiei și îl umpleau cu grăunțe. Trebuia să le percheziționezi și să le dai în judecată! Iar pentru furt din avereia colhoznică nu se condamna la mai puțin de șapte ani. Și muierile aveau copii. Stăteam noaptea culcată și mă gândeam – statul ia grâul de la colhoz cu șase copeici chilu' și vinde pâinea cu o rublă, iar la noi în colhoz n-au dat de patru ani nici un gram. Și atunci cum rămâne? Ai luat și tu un pumn de grăunțe dintr-acelea pe care cum-necum tu le-ai semănat, și pentru asta primești șapte ani? Nu, cu aşa ceva nu eram de acord. Așa că mi-au făcut consătenii rost în oraș de o muncă de bucătăreasă, să-i hrănesc pe oameni. Muncitorii spun: „La oraș e totuși mai bine. Muncitorii din construcții sunt la preț – pui o ușă, faci un lacăt, iezi două ruble și jumătate; pentru același lucru făcut în zi de odihnă, un particular îți dă cincizeci – deci statul te plătește de douăzeci și cinci de ori mai ieftin“. Dar oricum de la țăran ia mai mult. Eu socotesc că statul ia cam multișor și de la orășeni, și de la săteni. Și case de odihnă, și școli, și tructoare, și apărarea – le înțeleg pe toate, dar totuși prea mult se ia, ar trebui să se ia mai puțin.

Anna Sergheevna se uita la Ivan Grigorievici.

— Poate că toată viața ne e prost rânduită din cauza asta?

Privirile i se mutau încetisoară de la chipul lui la chipul nepotului, și spunea:

— Știu, nu se cade să vorbești aşa ceva. Dar văd eu ce fel de om ești dumneata, de-aia te și întreb. Iar dumneata nu știi deloc ce fel de om sunt eu, de-aia nici nu răspunzi.

— Ba nu, de ce, am să răspund, zicea Ivan Grigorievici. Înainte credeam că libertatea înseamnă libertatea cuvântului, a presei, libertatea de conștiință. Dar libertatea este viața întreagă a tuturor oamenilor. Iată, ai dreptul să semeni ce vrei, să faci pantofi, paltoane, să coci pâinea pe care ai semănat-o, dacă vrei să-o vinzi — bine, dacă nu — nu, fii lăcătuș, oțelar, artist, trăiește și muncește cum vrei și nu cum îți se poruncește. Dar libertate n-au nici cei care scriu cărți, nici cei care seamănă pâine sau fac cizme.

Noaptea Ivan Grigorievici stătea întins și asculta în întuneric respirația din somn, care era acum atât de usoară încât nu putea stabili a cui este, a copilului sau a femeii.

Lui i se părea acum, în mod ciudat, că toată viața se aflase pe drumuri, călătorise zi și noapte în vagoane scărțăitoare, că ascultase zeci de ani mersul roților; acum însă, iată, în sfârșit, ajunsese la liman, eșalonul se oprișe.

Și din cauza acestor treizeci de ani de drumuri, treizeci de ani de huruit de roți, zgomotul i se prelungea în cap, îi vâjâia în urechi și i se părea că eșalonul tot merge și merge și merge...

Dar în urechi nu zgomotul drumurilor îi țiuia, în cap îi răsună scleroza, căci viața i se îndrepta spre sfârșit.

11

Aliosha, nepotul Annei Sergheevna, era atât de scund încât părea un copil de opt ani. Învăța în clasa a șasea și când se întorcea de la școală, după ce căra apă și spăla vase, se apuca să-si pregătească lecțiile.

Câteodată își ridica ochii spre Ivan Grigorievici și spunea:

— Ascultați-mă, vă rog, la istorie.

Când Alioșa învăța la biologie, neavând ceva mai bun de făcut, Ivan Grigorievici se apuca să modeleze din lut diferite animale desenate în manual: o girafă, un rinocer, o gorilă. Alioșa înmărmurea de admiratie, atât i se păreau de reușite fiarele modelate din lut; le privea îndelung, le muta dintr-un loc în altul, iar seara le punea pe un scaun alături de el. În zori, ducându-se la coadă după lapte, băiatul îl întrebă odată în soaptă pe locatarul care se spăla pe corridor:

— Ivan Grigorievici, pot să iau la școală animalele făcute de dumneavaastră?

— Te rog, ia-le pentru tine, spuse Ivan Grigorievici.

Seara Alioșa îi povesti lui Ivan Grigorievici că profesoara de desen spusese:

— Transmite locatarului vostru că trebuie neapărat să se apuce de învățatură.

Văzându-l pentru prima oară pe Ivan Grigorievici râzând, Mihaliova spuse:

— Du-te la învățătoare, nu râde, poate o să izbutești să lucrezi ceva serile, la domiciliu, că ce viață mai e și asta cu 375 de ruble pe lună!

— Merge și așa, îmi ajung, zise Ivan Grigorievici, iar de învățatură trebuia să mă apuc acum 30 de ani.

Și totodată se gândi: „De ce oare mă agit? Înseamnă că sunt încă viu, că încă n-am murit!“.

Odată, povestindu-i lui Alioșa despre expediția lui Tamerlan, Ivan Grigorievici băgă de seamă că Anna Sergheevna a pus lucrul de mâna la o parte și-l ascultă și ea cu atenție:

— Locul dumitale nu-i la cooperativă, râse ea.

— Oh, spuse el, unde-n altă parte să mă duc, cunoștințele mele sunt din cărți cu multe pagini rupte, fără cap și fără coadă.

Alioșa înțelese că probabil tocmai de aceea inventa Ivan Grigorievici lucrurile în felul său,

în timp ce profesorii spuneau pe dinafară manualul de la cap la coadă.

Povestea cu animalele de lut îl tulbură însă pe Ivan Grigorievici. El nu avea, desigur, un talent real. Dar căți tineri fizicieni, istorici, cunoscători ai limbilor clasice, filozofi, muzicanți, tineri swifți și erasmi din Rotterdam ruși nu muriseră sub ochii lui, nu îmbrăcaseră „scurta de lemn“?!

Literatura prerevoluționară deplânsese desori soarta actorilor, muzicanților, pictorilor iobagi. În cărțile de acum însă, a scos oare cineva măcar un suspin pentru tinerii și tinerele care n-au mai apucat să-și picteze tablourile și să-și scrie cărțile?! Pământul rusesc zămislește cu generozitate și propriii ei platonii, și minti iuți de newtoni, dar cât de îngrozitor și de simplu își devorează propriii săi copii?

Teatrul și cinematograful îi stârneau lui Ivan Grigorievici tristețe și neliniște – avea impresia că cineva îl silește să se uite la scenă și nu-i mai dă drumul. Multe romane și versuri îi creau senzația insuportabilă, săcâitoare că cineva îi bagă cu sila ceva în cap. Părea că în cărți scrie despre o altă viață, necunoscută lui, o viață în care nu existau barăci, regim sever, paznici, supraveghetori, lucrători operativi, sistemul buletinelor de identitate, toate acele sentimente, suferințe, pasiuni, spaime care alcătuiau viața oamenilor din jurul lui...

Scriitorii inventau oameni, sentimente și gânduri, inventau locuințele în care trăiau oamenii acestia, trenurile în care călătoreau ei... Autointitulându-se realistă, literatura nu era mai puțin convențională decât romanele bucolice din secolul al XVIII-lea. Colhoznicii din literatură, muncitorii, femeile de la țară păreau înrudiți cu sătenii frumos îmbrăcați și păstorii cărlionțați, care cântau din fluier și dansau în lunci printre mioare albe cu panglicuțe albastre.

În timpul petrecut în lagăre, Ivan Grigorievici aflase multe despre slăbiciunile omenești. Acum constata că la fel de numeroase sunt ele de amândouă părțile sârmiei ghimpate... Suferințele nu doar purifică. Lupta pentru o lingură de supă în plus, pentru o favoare la muncă era o luptă crudă și oamenii slabii ajungeau deseori într-o situație jalnică. Acum, în libertate, Ivan Grigorievici își închipuia cât de mizer, „ca șacalii“, ar fi râcăit cu lingura prin străchinile golite sau ar fi bântuit primpjurul bucătăriei în căutarea cojilor de legume sau a câte unei foi de varză putredă unul sau altul dintre oamenii arroganți și dichisiți pe care-i întâlnea.

Oamenii zdrobiti, învinși de violență și foame, de lipsa de căldură și de tutun, transformați în „șacali“ de lagăr, căutând cu priviri rătăcite câte o firimitură de pâine sau vreun chiștoc bălos, îi stârneau mila.

Oamenii din lagăr îl ajutaseră pe Ivan Grigorievici să-i înțeleagă pe oamenii din libertate. În libertate el descoperise că și slăbiciunea jalnică, și cruzimea, și aviditatea, și frica erau aceleasi ca în barăcile din lagăr. Oamenii erau la fel. Si lui îi era milă de ei.

Dar în romane și poeme oamenii sovietici exprimau ideea de biserică, de dumnezeire, ca în arta medievală; ei îl proclamau pe Dumnezeu cel adevărat, omul nu exista prin sine, ci prin Dumnezeu, pentru a-l slăvi pe Dumnezeu și biserică lui. Iar unii scriitori, dând minciuna drept adevăr, descriau cu deosebită minuțiozitate îmbrăcămintea și ambianța, introducând printre decourile vii eroii căutători-de-Dumnezeu, inventați de ei.

Atât în libertate cât și în lagăr oamenii nu erau dispuși să recunoască faptul că sunt egali în dreptul lor la libertate. Unii dintre deviatorii de dreapta se considerau nevinovați, dar justificau

reprimarea deviatorilor de stânga. Deviatorii, de stânga și de dreapta, nu-i sufereau pe spioni – pe cei care corespundau cu rudele din străinătate, pe cei ai căror părinți rusificați aveau nume de familie poloneze, letone sau germane.

Oricât ar fi demonstrat țăranii că toată viața au muncit cu propriile lor mâini, „politicii“ nu-i credeau: „Stim noi, degeaba nu s-ar fi apucat ei să deschiaburească sărăcimea“.

Ivan Grigorievici îi spuse odată unui fost comandant în Armata Roșie, vecin de prici cu el:

— Dumneavoastră ați fost toată viața fidel ideii bolșevice, sunteți erou al războiului civil și, iată, acum v-au închis pentru învinuirea de spionaj.

Acela îi răspunse:

— Cu mine s-a făcut o greșală, cu mine e un caz special, nici nu pot fi comparat cu ceilalți.

Când cei de la drept comun își alegeau câte o victimă și se apucau să-o chinuiască și să-o jefuiască, unii dintre politici se întorceau cu spatele, alții afișau mutre obtuze, împietrite, alții fugneau de la fața locului sau se prefăceau că dorm, trăgându-și pătura peste cap.

Sute de pușcăriași – printre ei se aflau foști militari, eroi – se dovedea neputincioși în fața câtorva deținuți de drept comun. Iar aceștia din urmă își făceau de cap, considerându-se pe sine patrioți, iar pe politici – „fasciști“, dușmani ai patriei. În lagăr oamenii semănau cu niște fire uscate de nisip, fiecare pe contul lui.

Unul considera că se greșise exclusiv în cazul lui, și că în general „de pomană nu te bagă în pușcărie“.

Alții judecau așa: când eram în libertate credeam că nu te închid pe degeaba, dar acum înțelegem pe propria noastră piele că pot să te închidă și de pomană. De aici nu trăgeau însă nici un fel de concluzie, ci doar oftau supus.